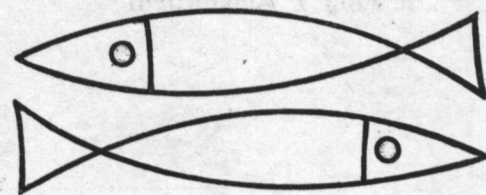

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

J. Kranenburg / Rolde

Tranen en aanstoot

...vrouwen die zich op de borst sloegen en over Hem weeklaagden. Lukas 3 : 27

...ook vrouwen die Hem van Gallilea gevolgd waren en dit aanzagen. Lukas 23 : 49

En de vrouwen die met Hem uit Gallilea gekomen waren, volgden en zij bezagen het graf. Lukas 23 : 55

Er zit een merkwaardig trekje in ons: wij hebben de duisternis liever dan het licht. Ik bedoel dit nu niet in die diepe zin, waarin Johannes dat zegt in de proloog van het evangelie, maar meer in het klein. Zelfs ons eigen leed is ons soms heilig.

Er zijn mensen die je een beetje getroffen aankijken als je zegt dat ze er goed uitzien. Alsof ze daardoor onteerd worden. Veel mensen beginnen de lectuur van de krant ook op de achterpagina bij de overlijdensberichten.

Misschien is dat trekje wel de voornaamste drijfveer geweest bij de vrouwen, die op de Via Dolorosa Jezus volgden, over Hem weeklaagden en zich op de borst sloegen. Daar is misschien nog bijgekomen de gedachte: dit had mijn kind kunnen zijn.

Het klinkt wat negatief en een feministische theologie zou er misschien veel meer uit kunnen halen maar je hoort hier toch dat ook Jezus dit medelijden afwijst. Niet bot en onvriendelijk, maar Hij heeft in elk geval ook geen woord van waardering.

Er is blijkbaar rondom Jezus een vorm van vriendelijkheid en aanhankelijkheid mogelijk, die Hij niet zomaar kritiekloos wil aanvaarden omdat het nu eenmaal goed bedoeld is.

Zou je dat vandaag ook nog tegenkomen?

Zou er nu ook nog een vriendelijkheid met betrekking tot Jezus mogelijk zijn, die Hem niet zoveel zegt? Zonder die vraag heeft het niet zoveel zin om na te denken over die vrouwen van toen.

Het is de moeite waard om de jeruzalemse vrouwen eens te plaatsen naast een andere groep vrouwen die je in dit bijbelhoofdstuk ook een paar keer tegenkomt. Ik bedoel de vrouwen die Jezus vanuit Gallilea gevolgd zijn op zijn reis naar Jeruzalem en Hem gediend hebben van hetgeen zij bezaten, zoals Lucas ons vertelt.

ook vrouwen die Hem vanuit Gallilea gevolgd waren.' En na de be- Als Jezus gestorven is lezen we: 'en Zijn verwanten stonden van verre; ook vrouwen die Hem vanuit Gallilea gevolgd waren.' En na de begrafenis van de Here Jezus worden zij opnieuw genoemd: 'de vrouwen die met Hem uit Gallilea gekomen waren, volgden en bezagen het graf'.

Steken de jeruzalemse vrouwen nu niet gunstig af bij de vrouwen die Hem zo na stonden? Zij zijn wel in de buurt, maar het staat er zo kenmerkend: zij staan van verre. Zij houden afstand. Die afstand is er niet bij de jeruzalemse vrouwen. Goed, láát er in hun belangstelling een morbide trekje zitten, maar moet hun weeklagen boven het vijandig gevoel uit Hem geen goed gedaan hebben? Wat is Hij niet gevoelig geweest voor de nabijheid van een paar vertrouwden in de hof.

Als Johanna en Suzanna en Maria voor Hem onbereikbaar zijn, zijn de mokumse vrouwen op gehoorsafstand van Hem. Wat zou het Hem goedgedaan hebben als de vrouwen uit Gallilea zo dicht bij Hem waren

geweest. En gezien het gedrag van de jeruzalemse vrouwen was dat zonder groot gevaar mogelijk. Waar bleven ze dan?

Wat je in het gedrag van de weeklagende vrouwen mist is de aanstoot. Blijkbaar is Jezus in geen enkel opzicht een probleem voor hen. Zij hebben het niet moeilijk met Hem.

Het gaat natuurlijk te ver om de aanstoot te zien als een positieve factor in de relatie tot Jezus, maar is het geloof bestaanbaar zonder dat het in Hem iets aanstotelijks ziet?

Zegt Paulus niet dat het kruis iets aanstotelijks heeft waarvan het niet beroofd mag worden? (Gal. 5 : 11).

Die aanstoot is er wel geweest bij de vrouwen die Hem vanuit Gallilea zijn gevolgd. Hun distantie is ook door de Heiland tevoren getypeerd als aanstoot nemen, toen Hij zei: 'Gij zult allen aanstoot aan Mij nemen deze nacht, want er staat geschreven: Ik zal de herder slaan en de schapen zullen verstrooid worden'. Dat is wel gezegd tot de twaalfen maar ook met de vrouwen is dit gebeurd en daarom houden zij die afstand.

Valt het niet op, dat er in de woorden waarin Jezus dit gedrag voorspelt geen verwijt doorklinkt? Er heeft in het gedrag van de vrouwen iets onvermijdelijks gezeten. Zij weten geen raad meer met Hem.

Ik denk er niet aan om nu zomaar groepen christenen gelijk te stellen met de vrouwen van Jeruzalem, maar toch hoor ik uitingen van christelijk geloof, waarvan ik mij dan afvraag: hebben die mensen het dan nooit moeilijk met Hem? Is Hij voor hen net zo probleemloos als Hij voor de vrouwen uit Jeruzalem was?

Maar de herder wordt nu toch in allerlei opzichten opnieuw geslagen! Nu moeten we natuurlijk op onze hoede zijn dat wij niet over Hem struikelen, niet echt over Hem vallen, maar dat aanstotelijke van het kruis dat is er toch weer? Hij regeert immers, zoals Luther dat zei, vanaf het kruis, en mag het aanstotelijke daarvan ook niet op een of andere manier blijken als wij ons geloof in Hem uiten? Zoals het geloof in de psalmen, dat zo vaak iets heeft van „nochtans”, van „en toch”.

Een toontje lager zingen dan?

Laat ik zeggen dat wij ons misschien wel moeten hoeden voor de al te hoge toon en het is niet waar dat ons geloof daardoor iets minder aanmerkelijk krijgt. Eerder is het omgekeerde waar.

Ik weet wel: wij hebben de opstanding van de Here Jezus achter ons, zodat wij anders tegen zijn dood aankijken dan de vrouwen uit Gallilea, maar de opstanding van de Heer is nog geen volledig gerealiseerde overwinning op de dood, zoals wij maar al te goed weten.

Wanneer je je gaat gedragen alsof de opstanding, als een volledig voltooid gebeuren achter ons ligt, zoals Hymenaeus en Philétus dat deden (2 Tim. 2 : 17) dán juist blijkt het geloof van sommigen onder ons gedrag schade te kunnen lijden.

Wij zullen ons moeten hoeden voor de ondiepte van de jeruzalemse vrouwen, voor de aanstoot van de vrouwen uit Gallilea, maar ook voor het al te juichende dat ik nu soms hoor en waarbij ik mijn geloof dan even in elkaar voel schrompelen.

Heel even maar, gelukkig.

IN DIT NUMMER

- 49 Ds J. Kranenburg,
Tranen en aanstoot
- 50 Drs H. de Jong,
Gelijke behandeling (1)
- 51 H. Algra,
Had ik dat maar geweten
(IX)

- 52 D. W. L. Milo,
Werken aan je toekomst
- 53 Mr dr J. Meulink,
Voorontwerp van een wet
gelijke behandeling

H. de Jong / Amsterdam

Gelijke behandeling (1)

Laat ook ik nog maar een duit in het zakje doen bij de 'brede maatschappelijke discussie' over het voor-ontwerp van wet betreffende 'gelijke behandeling', welke het onderscheid maken op grond van geslacht, huwelijkse staat of gezinsverantwoordelijkheid en van homofilie bedoelt tegen te gaan. Weliswaar konden tot 1 februari 1982 open aanmerkingen aan de regering aangeboden worden — een termijn die nu verstreken is — maar de aktualiteit van het onderwerp behoort daarmee beslist niet tot het verleden. Het is dan ook niet zozeer over de voorgenomen wet dat ik me hier wil uitspreken, maar meer over de maatschappelijke achtergrond daarvan.

Het beperkte vermogen van de wet

Ik wil beginnen met een meer algemene opmerking. Het valt me tegenwoordig op dat naarmate het evangelie in onze samenleving dicht gaat, er een eigenaardig vertrouwen begint te groeien in wet en wetgeving. Voor dingen die alleen Gods Geest kan bewerken stelt men zijn verwachting op de wetten van de overhelen — alsof die aan het woord zijn in de machtige profetie van Jeremia: Ik zal mijn wet in hun binnenste leggen en die in hun hart schrijven... (Jer. 31 : 31-34). Men zou toch moeten bedenken dat juist op het gebied van de zedelijkheids-wetgeving de overheid terughoudend dient te zijn in het maken van voorschriften, juist omdat het haar aan de middelen ontbreekt om onder de mensen voor de hartgesteldheid te zorgen die voor zulke voorschriften onontbeerlijk is. Wetten kunnen — zeker op het gebied van de zedelijkheid — slechts de uitwassen van het kwaad werkzaam verbieden en aldus zorgen voor een door grensstenen afgeperkte ruimte die dan vervolgens door iets anders dan door wetsgehoorzaamheid gevuld moet worden. Zo funktioneert zelfs bij Mozes nog de wet, gezien het overwegende negatieve karakter van haar bepalingen: gij zult niet..., gij zult niet... Voor wat er dan wel 'zal', kan niet de wet maar alleen het evangelie onze Meester zijn. Alleen de liefde van God in Christus kan er voor zorgen dat wij blijmoedig het zachte juk van de naastenliefde op ons nemen, — ook als die naastenliefde grote offers van ons vraagt. Een wet namelijk kan op gegeven moment wel verhinderen dat men een homofiele onderwijzer ontslaat,

kerkelijk leven

maar niet dat 's nachts zijn ruiten gediggeld worden. En zo zal deze wet dan ook niet in staat zijn voor de betrokkenen een dragelijke leef- en werksituatie te scheppen. Dat is namelijk iets dat de wet niet vermogt.

De samenleving onder de wet gebracht

Wij hebben het in de middeleeuwse kerk gezien dat toen het evangelie op slot ging, de boeken van het kanonieke recht, zeg maar het kerkrecht, groeiden en groeiden. Luther heeft die boeken verbrand, samen met de bandreigingsbul van de paus. Ook de vaders van de Afscheiding botsten in hun dagen op tegen de reglementen-bundel van de Hervormde Kerk. Overwoekering van het evangelie door de wet, dat zagen ze er in. En terecht!

Nu maken we hetzelfde verschijnsel mee in de maatschappij. Dat heeft twee oorzaken. In de eerste plaats de leegloop van de kerken. Degenen die weggingen hebben veel kerkelijke verwording en gedram meegenomen. Rechtzinnig, vrijzinnig, — maar in ieder geval onzinnig. De andere oorzaak is het daarmee samenhangende feit dat we aan een totale verwarring tussen kerk en staat zijn prijsgegeven, waardoor bijvoorbeeld de Bergrede tot een blauwdruk voor politiek handelen wordt gemaakt en anderzijds in kerken voor de Swapo en dergelijke organisaties wordt gekolleketeerd. Nu weet niemand meer wat wet of wat evangelie is. En zo kan het dan gebeuren dat inzichten die aan het evangelie ontsprongen zijn met kracht van wet aan de samenleving worden opgelegd. Dat wil zeggen: buiten de liefelijkheid van het evangelie en buiten de vertroosting van de Heilige Geest om. O zeker, ik weet wel dat overtreding van de anti-diskriminatie-wet niet door de rechter gestraft zal worden; dat degenen die zich op dit stuk benadeeld voelen zich tot de 'Commissie voor gelijke behandeling' kunnen wenden en voor schade verhaal kunnen zoeken via de burgerlijke rechter. Daaruit spreekt m.i. nog een spoor van inzicht dat men met deze wet de wetgeving eigenlijk overvraagt. De eigenaardige uitzonderingsbepalingen wijzen

pastorale notities

Schriftcritiek (II)

Bij een poging om voor me zelf iets meer helderheid te krijgen over de band tussen Bilderdijk en Kohlbrügge herlas ik de dissertatie van dr J. van Lonkhuijzen over Kohlbrügge. Die is van het jaar 1905. De stellingen zijn onthullend over de sfeer waarin toen aan de Vrije Universiteit en in de Gereformeerde Kerken gedacht werd. Stelling 10 die nog ingaat op het onderwerp van de dissertatie luidt „De wedergeborene kan niet meer gezegd worden een vijand Gods te zijn”. Blijkbaar heeft Van Lonkhuijzen zo iets begrepen van Kohlbrügge. Dat is ten onrechte. Zo dacht Kohlbrügge niet. Maar wel heeft hij geleerd: ook de wedergeborene is in zichzelf niets. Ook de wedergeborene kan en mag alleen maar benoemd worden vanuit Jezus Christus. Alleen in Hem is hij een nieuwe schepping. Stelling 11 wordt bedenkelijk. Deze luidt „De Heilige Schrift bezit op zich zelf geen zaligmakende kracht”. Dat is regelrechte Bijbelcritiek. Want het Woord Gods is levend en krachtig. Het is het zwaard des Geestes. Daarom mag er niet gesproken worden over de Schrift in zich zelf. Dit is onze troost in onze ellende dat Gods Woord ons levend maakt. Dat kan het wel in zich zelf. Juist omdat

het Góds Woord is. Daarom heeft het zaligmakende kracht. Ook stelling 35 moet dienen om bepaalde theologische vooroordelen te dekken. „Uit 1 Petri 1 : 23 mag niet worden afgeleid dat de wedergeboorte middellijk door de prediking des Woords geschiedt”. Dat is helemaal kras. Petrus zegt nu juist wel dat de wedergeboorte er is niet uit vergankelijk zaad, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en blijvende Woord van God. Omdat een middellijke wedergeboorte niet paste in de theologische theorie, daarom moesten dergelijke, in de grond van de zaak, brutale stellingen verdedigd worden. Het optimisme over de wedergeboren mens en zijn mogelijkheden tot herkerstening van staat en maatschappij bracht tot regelrechte critiek op het Woord van God. Hoe makkelijk maakt de mens zich meester van Gods Woord. Hoe zeer verzet het vlees zich tegen de Geest. Want dat is het. Men wilde wel toegeven dat er geen goed huist in de ongelovige mens. Maar men wilde niet toegeven dat dit oordeel van God ook geldt voor de wedergeborene in zich zelf. Het wordt me steeds duidelijker waarom een groep uit de Afscheiding niet mee ging met de vereniging in 1892. Uit vrees voor de overheersing van Kuiper met zijn cultuuroptimisme. Zij die zich door deze vrees lieten leiden, blijken nu toch maar geheel in het gelijk gesteld te worden. De geschiedenis van de Gereformeerde Kerken en van de christelijke politiek in ons land en die van de V.U. bewijzen het. Laten we op onze hoede zijn. We keren zo makkelijk tot dwaasheid terug.

H. Amelink, Aalten

daar ook op. Doch dit alles is tijdelijke franje die we aan een flauwe nawerking van het evangelie te danken hebben. Ze hangen samen met het feit dat we in een overgangstijd leven. Heel onze twintigste eeuw is zo'n overgangstijd; zij is het stilstaande tij tussen de eb van het christendom en de vloed van een totaal humanisme. Dat overgangskarakter van onze tijd blijkt ook hieruit dat wij bij allerlei wetten en bepalingen die ontstaan, aangespoord worden om toch te letten op de goede bedoelingen van degenen die ze maken. Maar wat als deze mensen met hun goede bedoelingen weg zijn? Dan is wat overblijft een wettische, gereguleerde en verjuridiceerde samenleving waaruit de persoonlijke naastenliefde weg is. Daarom vrees ik dat deze wet het maatschappelijk klimaat nog weer een stukje killer zal maken dan het toch al is. De wettische verstarring van een verworpen kerk gaat zich aan de hele samenleving meedelen: steeds meer wetten, steeds minder liefde.

Stad en land

Maar nu had ik het over 'inzichten die aan het evangelie ontsprongen zijn'. Ben ik dan echt van mening dat een zodanig evangelisch inzicht achter de voorgenomen anti-diskriminatie-wet werkzaam is? Ten dele acht ik dat inderdaad het geval. Zo wat nadenkend over dit omstreden wetsvoorstel stuitte ik op het door iedereen waar te nemen feit dat homofiele mensen — over hen gaat het niet alleen, maar gevoelsmatig toch wel in het bijzonder — meer in de steden dan op het platteland gevonden worden, ja dat er zelfs van een trek uit het platteland naar de steden gesproken kan worden. En ik dacht: zou het misschien zo zijn dat die voorgestelde wet daar iets tegen probeert te doen? Zodat aan die heilloze concentratie in de steden een einde komt en de homofiele mens weer zijn plek om te leven terugkrijgt in het geheel van de samenleving in plaats van in de ghetto's der steden te moeten verblijven?

Eigenaardig trouwens dat wij christenen zelf ook in de steden begonnen zijn. In het oude Rome bijvoorbeeld waar we onopgemerkt onze gang konden gaan, zonder bang te hoeven zijn dat onze eigendommen in brand gestoken werden, — zoals onlangs de Bagwan op het Gelderse platteland is overkomen. Het woord 'pagaan' dat 'heidens' betekent (Abraham Kuyper gebruikte het nogal vaak), is afkomstig van het latijnse 'paganus' dat de betekenis heeft van 'plattelands'. Het woord dateert uit de tijd dat de christelijke kerk in de steden vaste voet verkregen had, terwijl de plattelandsbevolking nog vasthield aan de oud overgeleverde afgodendienst. De oorzaak van dat verschijnsel kan duidelijk zijn: een samenleving is op het platteland geslotener dan in de steden. Maar wat ik met deze vergelijking wil zeggen is dat wij christenen van huis uit weten wat het is om door het platteland geweerd te worden en in de steden te moeten verblijven. Dat kan ons gevoelig maken voor de problematiek die hier ligt.

En als dus nu die wet eens dit zou bedoelen dat er een terugvloeit tot stand komt, van de steden uit naar het platteland zodat minderheden ook in die gesloten samenlevingen van de dorpen kansen krijgen? Zou hun dat geen goed doen? Zou er dan voor hen niet minder gevaar zijn om in de goot terecht te komen? Want de stedelijke samenleving is voor hen (en och, voor iedereen wel) beschermend en bedreigend tegelijk, en achter het één zowel als het ander zit dezelfde oorzaak: de anonimiteit. Deze anonimiteit zorgt enerzijds voor een stuk bescherming: je kunt ongehinderd je gang gaan, zonder diskriminatie, en diezelfde anonimiteit zorgt voor een stuk gevaar: gebrek aan sociale controle, want de mens heeft voor zijn zedelijk leven toch de ander nodig. Zou uit dit oogpunt bezien deze wet onze bijval niet verdienen? Blijft het bezwaar dat men zulke dingen denkt te bereiken met behulp van een wet. Daarover hadden we het al. Maar het gaat nu over de bedoeling van de wet en daarin zie ik wel iets goeds.

Aanleg en gedrag

Ja maar weet ik dan niet dat het merendeel van de christenen de mening is toegedaan dat aan homofiel geaarde mensen geen stroobreed in de weg mag worden gelegd? (Mits zij die aanleg natuurlijk niet praktiseren.) Zeker ken ik deze opvatting en ik wil er drie dingen over zeggen.

1) De onderscheiding die hier gemaakt wordt tussen aanleg en praktijk is nog zeer jong. Als je sommige christenen hoort krijg je de indruk dat de christelijke gemeente al sedert eeuwen met dit bijltje hakt („aanleg — natuúrljik, maar praktijk — NEEN!), maar in werkelijkheid is deze onderscheiding slechts omstreeks vijftien jaar oud, zeker

onder het protestants-christelijke volksdeel.

2) Tegenover degenen die nogal vlot met behulp van bijbelteksten de staf breken over homofiel gedrag merk ik op dat genoemde onderscheiding niet in de Schrift is terug te vinden, noch bij Mozes noch bij Paulus. Dat beslist niet alles over de bruikbaarheid ervan, maar wie dit onderscheid gebruikt zegt toch eigenlijk óók 'dat Paulus dat natuurlijk nog niet wist of nog niet kon weten' — wat moderne theologen die over dit onderwerp zo schrijven nogal kwalijk genomen wordt.

3) Het onderscheid tussen aanleg en gedrag maakt op mij wel eens de indruk van gemakzuchtigheid en ook een tikkeltje schijnheiligheid. Dat hoeft niet, men versta mij niet mis. Maar er kan toch gemakkelijk dit in meekomen: „Jij bent daar nu mee behebt, goed, dat is jouw probleem, maar zorg dat ik er niets van te merken krijg”.

Draagt elkanders lasten

Het is nu tegen deze houding dat ik krachtig wil protesteren vanuit het evangelie. Vanuit dit evangelie: „Draagt elkanders lasten en vervult alzo de wet van Christus” (Gal. 6 : 2, St. Vert.). Als christen in de stad zou ik mijn medechristenen op het platteland wel eens aan deze bijbeltekst willen herinneren. U kunt nu wel met de vuist op tafel nee zeggen tegen elk blijk van homofiel gedrag, maar zou het niet kunnen zijn dat uw zoon of dochter die ook 'zo' is, zich onder dit geweld in stilte voorneemt naar de grote stad uit te wijken? De zulken komen dan niet altijd in een christelijke gemeente terecht, sterker, er zijn er die op deze wijze in de goot verdwijnen. Dat bezorgt dan die grote stad een nog slechtere naam dan ze op het platteland toch al had, zodat ze zich wel moet voelen als de vrouw uit het evangelie 'op overspel betrapt', gereed om gestenigd te worden. Maar Jezus schreef in het zand, zoals wij op een vergadering die ons verveelt poppetjes tekenen op het programma. Hij vond het kennelijk niet interessant en met zijn neergeslagen ogen (Joh. 8 : 6 en 8) heeft Hij zich tegenover deze vrouw als man voor zijn mede-mannen geschaamd.

„Draagt elkanders lasten”, dat is iets anders dan wat Jezus de schriftgeleerden eens verweten heeft: „Zij binden zware lasten bijeen en leggen die op de schouders der mensen, maar zelf willen zij ze met hun vinger niet verroeren”, (Matth. 23 : 4). Maar laten we het tot de volgende keer bewaren om uit te leggen wat dat lasten dragen nu konkreet inhoudt en ook wat van de betrokkenen zelf gevraagd mag worden, zodat er inderdaad wederkerigheid ontstaat: het dragen van elkanders lasten, want er moet hier wel degelijk naar twee kanten gesproken worden.

H. Algra / Den Helder

Had ik dat maar geweten (IX)

Meer belangstelling

Sinds de tweede helft van de vijftiger jaren zijn er in de wetenschappelijke literatuur op het gebied van pedagogiek en psychologie vrij veel artikelen verschenen die de ontwikkeling van het geweten van jonge kinderen beschrijven. Ten dele werd deze belangstelling gewekt door de Tweede Wereldoorlog: hoe is het mogelijk dat iemand (kennelijk) zijn geweten uitschakelt in uitzonderlijke situaties; welke opvoedingsfactoren zouden daarbij een rol kunnen spelen?

Berucht zijn in dit verband de experimenten van Milgram, die proefpersonen aan anderen elektrische schokken liet toedienen. Hoewel deze proefpersonen het (gefigeerd) kreunen van de slachtoffers konden horen, bleef vrijwel iedereen de proefleider gehoorzamen... Een andere reden voor deze belangstelling is uiteraard de snelle ontwikkeling van de sociale wetenschappen en de belangstelling vanuit de psychiatrie voor de wijze van opvoeding in gezinnen.

Observaties bij kinderen

Een mogelijkheid om meer aan de weet te komen over de ontwikkeling van het geweten is het kijken naar (observeren van) kleine kinderen. In hoeverre zijn zij in staat om hun driften in toom te houden? Laten we eens in grote lijnen bekijken hoe deze ontwikkeling verloopt. Daarbij onthoud ik me zoveel mogelijk van leeftijds-indikaties; het ene kind ontwikkelt zich op het gebied van het zedelijk bewustzijn immers sneller dan het andere kind, het forceren van een dergelijke ontwikkeling is zeer ongewenst. Voorzover ik wel leeftijden heb genoemd, vormen zij een zeer globale aanduiding.

Ouders in de buurt

Al op jonge leeftijd kunnen we constateren dat kinderen (soms alleen maar intuïtief) aanvoelen wat mag en wat niet mag. De twijfels treden echter vrijwel alleen maar op als de ouders in de buurt zijn. Marieke weet dat ze niet aan de aarde van de planten mag komen, maar haar handje gaat toch steeds in de richting van de bloempot. Soms wordt de aarde even aangeraakt, met een vluchtige blik in de richting van haar ouders. Uiteindelijk verliezen de ouders het toch: ze grijpt een hand(je) vol aarde uit de pot.

Toch is de basis voor het (psychologische) gewetensbegrip gelegd: Marieke leert onderscheid te maken, haar driften te beheersen, al is die beheersing nog gekoppeld aan de aanwezigheid van haar ouders. Zouden die in de keuken geweest zijn, dan was er van die hele tweestrijd waarschijnlijk niets te merken geweest: gewoon doen! Dit is geen achterbaksheid van het kind: het eigen geweten (dat overigens voorlopig vrijwel geheel blijft samenvallen met dat van de ouders) is nog lang niet voldoende ontwikkeld: het kind 'voelt' alleen dat iets niet mag als zijn ouders in de buurt zijn.

In zichzelf praten

Als het kind wat ouder is zien we dat het zichzelf gaat corrigeren als het met iets bezig is wat niet mag. Dat zichzelf verbieden vindt ook plaats als de ouders niet in de buurt zijn. Toch is het geweten vaak nog onvoldoende ontwikkeld om zichzelf in de hand te houden. „Peter moet afblijven” wil nog niet zeggen dat hij dat koekje echt laat liggen. Toch is het eerste dijkje om Peter's driften gelegd, al is het nog maar een lage zomerdijk.

Rollenspel

Ook poppen, speelgoed dieren of huisdieren worden bij de gewetensontwikkeling betrokken. Een knuffelbeertje wordt verboden om te knoeien met eten, een pop mag niet van de stoep af. Ook in de gesprekken met ouders worden ge- en verboden veelvuldig geciteerd. De poes wordt met stemverheffing berispt, terwijl het arme dier gewoon lag te slapen: „Moor, jij mag niet op de tafel klimmen, hoor! Denk erom!”

Ontkenning

Het geweten van kinderen tussen de 2 en 4 jaar is nog erg zwak. Het kind heeft nog geen verweer tegen de „aanvallen” van zijn ouders. Als moeder plotseling binnenkomt zegt haar dochter: „Marjan heeft niet van de pindakaas gesnoept”. En wat te denken van Martijn die met een muts voor zijn ogen het fietsje van een vriendje pakt? De hond krijgt de schuld als er een plakje kaas mist: „Hesta heeft de kaas opgegeten”. En als je van iedere appel maar één hapje neemt, heb je eigenlijk geen appel opgegeten: ze liggen

(vervolg op pagina 52 - onderaan)

D. W. L. Milo / Dalmally

Werken aan je toekomst

n.a.v. Etty Hillesum,
„Het verstoorde leven”,
de Haan, Haarlem, 1981

In het boek, waarbij we nu twee weken achter een stil stonden, is een schrijfster aan het woord, die nooit bedoeld heeft u te bereiken. Ze schreef voor zichzelf. Methodisch haar gedachten, ervaringen en gevoelens analyserend, noteerde ze wat ze nodig meende te hebben voor verder gebruik: voor zichzelf. Haar laboratorium-notities dienden als geheugensteun in haar bewuste voorbereiding voor haar laatste levenshoofdstuk: anderen te dienen in hun levensangsten tijdens hun ondergang.

Nu het boek ons echter bereikt heeft, mogen we er een dankbaar gebruik van maken. Want de vreselijke tijden, die het Joodse volk in de tweede wereldoorlog meemaakte, zal ook de christenheid beleven — voorzover ze er niet in zal ondergaan. En waar de schrijfster zo sterk voor de nabije toekomst werkte, kunnen ook wij, die dagelijks „Uw koninkrijk kome” bidden, van haar denkwerk, geloof en ervaringen de vruchten plukken.

„Vreest niet, Ik ben met u tot het einde der wereld”, zei de Heiland. Dat is het begin en het eind van onze aardse toekomstverwachting. Maar met dat woord worden wij niet in de ruststand gezet. Beter kan het ons activeren, om

alles te doen wat in ons vermogen ligt teneinde niet in de storm onder te gaan.

—o—

Paulus sprak van de tijd uitkopen, de gelegenheid benutten. Ook van een bezitten als niet-bezittende. En de Heiland zei: niet bezorgd zijn voor de kleine dingen — liever het koninkrijk Gods zoeken, want de rest komt wel goed.

Etty (= Esther, lief meisje) Hillesum heeft deze Bijbelplaatsen niet genoemd, wel geweten. Wanneer zij haar weg tot in een nieuwe wereld zag lopen, sloeg dat niet op een verbeterde editie van deze verziekte en verzondigde wereld — maar op het koninkrijk Gods. Als ze aan haar rol in dat koninkrijk dacht, was dat een „opstapelen van schatten”. Ze had geen aardse verwachtingen. Integendeel, al haar bezittingen werden haar geleidelijk ontnomen: haar werkamer, haar boeken, haar kleren, haar maaltijden, haar onderdak, haar Bijbel, haar krachten, haar gezondheid, haar vrienden, haar dagboek, haar potlood en papier. Maar hoe armer ze werd, des te meer verblijdde ze zich in de Heere.

Dat is dus mogelijk. We moeten ons niet vooruit bezorgd maken, het lijden niet voortijdig naar ons toe halen. Wel goed weten en ons realiseren, wat ons te wachten staat. Maar het dan ook overgeven. Dan overvalt ons niets en kan niets ons meer scheiden van de liefde van onze Heiland. En ons niet verbazen, alsof het lijden iets bizonders zou zijn.

—o—

Etty Hillesum begon haar werk heel gewoon. Als de eetlust ons tot val dreigt te brengen — dan onszelf matigen. Als we de dag gebruiken om te rusten en de nacht om te feesten — dan zelfdiscipline beoefenen. Als we het leven te gulzig consumeren — dan nee leren zeggen tegen veel overtollijs. Als we slaaf van het roken

of drinken zijn geworden — dan stoppen ermee. Als we gewoon zijn ons ongenoegen aan ieder te doen blijken — dan ons aanwennen de nare dingen voor onszelf te houden. Als de tegenslagen, ziekten, verliezen ons erg aangrijpen — dan onszelf een tijdslimiet geven waarbinnen we het erge verwerkt moeten hebben. En niet anderen belasten met ons lijden: ieder mens heeft genoeg aan zijn eigen leed.

Waarom eigenlijk? Wel, Paulus zegt: ik onderwerp mijn lichaam en kastijd het om het dienstbaar te maken aan mijn roeping. Die roeping is veel belangrijker dan dat beetje Spartaanse training. De training is maar middel — de roeping is onze opdracht en de komst van Gods koninkrijk is het doel. En kost de training een zweetdruppeltje? Kom, kom, zegt Paulus, er loopt nog geen bloed uit.

Dit alles heeft de schrijfster niet met zoveel woorden gezegd. Voor een deel zeggen wij het, voor een deel citeren we de Schrift. Maar de schrijfster heeft wel ons op het oog, wanneer ze zegt: die na mij komen moeten niet helemaal opnieuw beginnen; ook zij moeten onder onmenselijke omstandigheden bereid en in staat zijn, hun liefdewerk aan de zwakkeren vol te houden. Anders is alles zinloos: haar werk, ons pogen en... het werk van onze Heiland! Wanneer wij zijn medewerkers zijn behoren we niet in het hospitaal maar aan het front thuis.

Een Russisch schrijver heeft tijdens langdurige celstraf zich geëfend, door dagelijks acht kilometer te „lopen”. Hij deed dat door in zijn cel te ijsberen, nadat hij berekend had hoe vaak hij de paar meter moest lopen en over welke tijden hij zijn kilometers dagelijks kon verdelen, 95. Stilzitten verzwakt ons, rust roest. Als wij alleen nog in een luxe auto kunnen rijden, onze benenwagen niet meer gebruiken, lijden we aan verval van krachten. Onze welvaart heeft ons trouwens veel meer kwaad dan goed gedaan en elke teruggang naar normaler tijden kan heilzaam

Vervolg van pagina 51

HAD IK DAT MAAR GEWETEN

er immers allemaal nog? (Iets verder in de ontwikkeling: van tevoren zichzelf beschermen.)

We kunnen dit nog geen liegen noemen: het kind is verlegen met de situatie, en zoekt een verklaring die z'n eigen kwetsbare geweten beschermt.

Al deze gedragingen hebben overigens evenzovele verklaringsmodellen (de theorieën die eerder in deze serie werden genoemd).

Afweging

Vorige week zagen we al (bij Piaget) dat kinderen niet goed in staat zijn tot afweging van de bedoeling achter de daad. Iemand die honger heeft en een brood steelt handelt verkeerd omdat hij er straf voor krijgt: het gevolg bepaalt de kwaliteit van de handeling. Ook is van alle appels één stukje eten minder erg dan één appel helemaal op te eten. Nog een voorbeeld waaruit blijkt

dat afweging voor jonge kinderen moeilijk is: als Jan, die voor z'n moeder een tas draagt, drie flessen chocolademelk laat vallen, wordt hem dat ernstiger aangerekend dan Inge, die één fles laat vallen als ze stiekum een slokje neemt.

Het is voor kinderen in de kleuterleeftijd erg moeilijk om de algemene principes achter de geboden en verboden te herkennen. Een brandweerauto die door het rode licht rijdt zit domweg fout; een volwassene wordt verboden om van de stoep af te gaan. Sommige kinderen die erg precies zijn wat de eisen betreft die ze aan zichzelf stellen, zien we die eisen tot in de finesses doorvoeren: ook als je ziek bent eet je je eten op, en ook dan is het heel erg als je in je broek plast.

Moralisten

Kinderen op de lagere-schoolleeftijd zijn vaak heel streng in het toepassen van regels van rechtvaardigheid. Ze hebben heel snel hun oordeel klaar. Er wordt wel beweerde dat dit een vorm van zelfbescherming is: de strenge regels scheppen duidelijkheid. Het kind is tot veel meer

dingen in staat (ook tot het bewust bedriegen van de buurvrouw: „hebt U lucifers, anders kan m'n moeder niet koken”) maar zoekt, om het geheel toch hanteerbaar te maken, toch duidelijke regels. Een ander moet zich uiteraard ook aan die regels houden. Het onderscheid tussen wat mag en wat niet mag speelt in de leefwereld van het kind op deze leeftijd een grote rol. Het is nog maar de vraag of sommige volwassenen door hun voortdurende neiging tot relativisering wel altijd recht doen aan de belevingswereld van het kind. Misschien maken ze dat kind juist wel angstig door de onduidelijkheid die ze scheppen. Hiermee zijn we echter op een moeilijk discussiepunt gekomen, dat ik verder wil laten schieten.

Los van de ouders

Naarmate het kind meer in staat is om zelfstandig situaties te beoordelen, zal het ook meer los komen van zijn ouders. We moeten dit vermogen tot moreel oordeel niet overschatten, noch onderschatten. Aan de ene kant kunnen we konstateren dat kinderen soms beter dan vol-

wassenen kunnen vaststellen dat een situatie niet in orde is. Aan de andere kant blijkt dat met name de leeftijdsgenoten op de leeftijd van tussen de 10 en 20 jaar een heel grote rol spelen in de morele oordeelsvorming.

Voor al in de puberteit is de opgroeiende mens heel veel bezig met zijn eigen geweten, met normen en waarden. Zowel voor jongeren zelf, als voor hun ouders kan dit een erg moeilijke tijd zijn. Toch is een zelfstandig geweten noodzakelijk voor de volwassenwording. Een volwassene die alleen zijn ouders als „wandelend geweten” kent raakt in verwarring in nieuwe situaties die zijn ouders niet hebben kunnen beoordelen.

Wat de ontwikkeling van het geweten betreft wil ik het hierbij laten. Ik heb in dit negende deel de ontwikkelingspsychologische kant van het moreel besef bij kinderen beschreven. Gelukkig is er ook een andere kant: het geweten als religieus begrip. Zonder God is de gewetensontwikkeling maar een beperkt begrip.

worden. Kan als voorbereiding op onze toekomst dienen. Die voorbereiding vraagt nog heel wat meer soberheid dan zuinig-zijn met onverzadigde vetzuren of zo iets. We hebben het jaar van de gehandicapten achter ons; het kan ons geleerd hebben hoe we zelf verder kunnen leven, wanneer we een fikse handicap zouden oplopen. En ook in zijn treurigheid moet de mens eenvoudig worden, 99.

—o—

Om te vernederen zijn er twee nodig, zegt Etty: iemand die vernedert en iemand die zich laat vernederen, 100. Maar laten we ons niet vernederen (niet in ons geloof aantasten, niet onze toekomstverwachtingen breken) dan kunnen er nog wel lastige belemmeringen komen, maar men kan ons werkelijk niets doen, 100. Het leven kan moeilijk zijn, maar nooit erg. Men kan zich beter in tijden van voorspoed oefenen in onthouden, vasten en soberheid — dan gedwongen in tijden van beproeving. In de maanden, waarin steeds meer bordjes „verboden voor Joden” kwamen te hangen, schreef Etty: al blijft voor ons maar een nauwe straat over waar we door mogen — dan staat boven die straat de hemel, 102. Joden mochten niet langer fietsen? In de woestijn hebben we het ook veertig jaar zonder fietsen moeten stellen, 103. De meeste mensen leven in angst, berusting, verbittering, haat, wanhoop? Begrijpelijk, zegt Etty, maar dan verliezen ze niet veel meer, wanneer hun het leven wordt ontnomen, 107.

Daar tegenover staat haar positieve instelling. Ik weet wat ons te wachten staat, 105. Ik ben in duizend concentratiekampen al duizend doden gestorven — en toch vind ik dit leven schoon en zinrijk, 106. Door de dood buiten ons leven te sluiten heeft men geen volledig leven meer; door de dood te aanvaarden verrijkt men zijn leven, 111. Door lijden leer ik mijn liefde met de hele schepping delen, krijg ik zelf toegang tot de kosmos, 102.

De Westerling, zegt Etty, aanvaardt het lijden niet als behorende bij het leven. En daarom kan hij geen positieve krachten putten uit dat lijden, 134. Maar getuigt het niet van een goede economie, als in rustige tijden en gunstige omstandigheden kunstenaars de schoonste en meest passende vormen kunnen zoeken, waarvan mensen in bewogen en krachtroevende tijden hun leven kunnen oprichten, waarin ze onderdak kunnen vinden voor verwarrende vragen? 183.

Bedreigingen en terreur groeien met de dag. Ik trek het gebed om me heen als een beschuttende muur, als een kloostercel; en treed dan sterker en bijeengeraapt weer naar buiten, 89. Dat weten velen niet: dat men zich terug kan trekken in gebed als in een kloostercel en dat men dan met vernieuwde kracht en herwonnen rust verder gaat, 169.

—o—

De verleiding is groot, nog veel meer te citeren. Niet in het wilde weg, maar min of meer gerubriceerd zoals we deden. En we herhalen dat dit een ontroerend boek is; maar zeggen erbij dat het ons verder kan brengen. Dit voedsel is nodig voor mensen, die niet bij brood alleen leven, ook buitenkerkelijken, goed doen.

Iedere lezer is geneigd met zijn eigen bril op te lezen: ziet zekere dingen over het hoofd, leest andere delen in cursieven of kapitalen. Maar wat we nodig hebben, wanneer we een boek uit een zo onbekende wereld lezen, is liefdevol begrip teneinde het werk van de Geest te her-

kennen. Onze lieve Heer heeft rare kostgangers, zeggen de katholieke broeders; Etty Hillesum is er een van geweest. Maar ze was van „onze lieve Heer”.

Een kortzichtig oordeel, liefst nog categorisch aangeduid als masochisme, intellectualisme, zionisme, idealisme, irrealisme en nog een dozijn andere ismen, doet de schoonheid van dit boek aan uw neus voorbijgaan. Wij worden trouwens door niemand geroepen om een laatste oordeel uit te spreken over dit meisje, dat tot in de dood trouw en liefdevol is geweest. Maar we mogen haar eren door haar woorden te overwegen; haar geloof en goede werken na te volgen.

Twee volle jaren heeft ze gehad, om zich voor te bereiden op de catastrofe. „En dat dit laatste jaar het beslissende in mijn leven moest worden, mijn mooiste jaar”, 148.

„Men zou een pleister op vele wonden willen zijn”, 183. Hiermee eindigt ze haar dagboek, ontijdig. En wij besluiten met de psalm van Habakuk:

Als dan de vijgeboom niet meer zal bloeien en er geen opbrengst aan de wijnstokken zal zijn, de vrucht van de olijfboom zal teleurstellen, al zullen de akkers geen spijs opleveren, de schapen uit de kooi verdreven zijn en er geen runderen in de stallen zijn...

niettemin zal ik juichen in de Heere, jubelen in de God van mijn heil.

De Heere Heere is mijn kracht.
Hij maakt mijn voeten als die der hinden,
Hij doet mij treden op hoogten!

J. Meulink / Enschede

Voorontwerp van een wet gelijke behandeling

Inleidende opmerkingen

Daar is ernstige verontrusting ontstaan naar aanleiding van het „Voorontwerp van een wet gelijke behandeling”. Van veel kanten waaronder ook kerken zijn bezwaren tegen dit voorontwerp ingediend. Soms werd wel eens te emotioneel gereageerd. Zo is het wat overtrokken om te spreken van „Russische toestanden”.

Soms ook zijn de bezwaren te eenzijdig op een bepaald facet toegespit.

Zo krijgt men uit sommige discussies de indruk, dat het wetsontwerp in hoofdzaak gaat over de vraag of men homofielen al dan niet uit bepaalde functies mag weren. Daarbij vergeet men dan vaak weer aan te geven wat onder homofielen verstaan wordt.

Een dergelijke discussie is ook voor homofielen een ongelukkige zaak. Laten we niet vergeten, dat homofielen in de loop der eeuwen, ook door christenen, ernstig gediscrimineerd zijn. Dat maakt hen natuurlijk erg gevoelig voor elke opmerking aan hun adres.

Zelfs zijn er handtekenacties tegen dit voor-

ontwerp gevoerd. Dat lijkt me wat voorbarig. Het betreft hier geen wetsontwerp, maar slechts een voorontwerp van een wet gepubliceerd om iedereen gelegenheid te geven zijn of haar mening daarover kenbaar te maken. Officieel kon dat tot 1 februari j.l. gebeuren, maar dat is geen fatale termijn. Zo hoopt het CIO (het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken), waarin ook onze kerken vertegenwoordigd zijn, pas in maart te reageren. Het zou van grote betekenis zijn, wanneer het zou gelukken een gemeenschappelijke reactie van een groot aantal kerken te geven.

De eigenlijke inspraak komt later, wanneer eventueel een wetsontwerp wordt ingediend. Ook dat is nog allerminst zeker.

Niet minder opvallend als de grote onrust die ontstaan is, zijn de felle reacties, die daarop weer gevolgd zijn. Verschillende ingezonden stukken in Trouw b.v. geven nare staaltjes van onverdraagzaamheid te zien. En dat juist van de kant van hen, die zeggen tegen discriminatie te zijn.

Het is gemakkelijker met de mond te belijden tegenstander van discriminatie te zijn, dan dat metterdaad te beleven en te betonen.

Nu zijn ingezonden stukken vaak fel en eenzijdig. Ook echter door mensen waarvan men het niet zou verwachten, is nog al onevenwichtig gereageerd.

Zo verklaarde mevr. Strikwerda, dat de kerk in het verleden al genoeg etterbuilen gemaakt heeft. Daaruit stroomt het pus nog steeds.

Ds v. d. Zee, hervormd predikant, vindt dat het nu maar eens uit moet zijn met moraliseren. Het protest van de Evangelischen staat haaks op wat in de kerken aan de gang is. Hier is sprake van notoir bijbelmisbruik.

Dr Okke Jager tenslotte sprak over de nawerking van de calvinistische denkfouten ten aanzien van het motto gelijkheid, vrijheid en broederschap.

Over Meindert Leerling zei hij: die werkt ook met het begrip naastenliefde. Hij beweerde althans dat hij ook homofielen liefheeft. Dat is een hele prestatie. Overigens heb ik persoonlijk geconstateerd, dat dr Jager Leerling voor de t.v. niet correct weergaf.

Leerling moet het toch ontgelden, want zelfs het G.P.V.-kamerlid C. J. Schutte, viel hem af. Hij heeft ook bedenkingen tegen het optreden van Schutte. Op grond van Rom. 13 meent hij, dat de E.O. en het R.P.F. niet op deze wijze tegen de Overheid te keer kunnen gaan. Dat moet op waardige wijze gebeuren.

Je vraagt je af wat niet-kerkelijke mensen zullen denken van dit onwaardige gekrakeel. Een mooier woord weet ik er niet voor. Zelfs een rustig gesprek, waarbij men naar elkaar luistert, is over een onderwerp als dit onder christenen blijkbaar niet mogelijk.

Het is dan ook met enige huiver, dat ik me nu in Opbouw in deze discussie meng. Voor sommige lezers vertel ik misschien voor hen heel wat bekende zaken. Het lijkt me echter nodig de hoofdlijnen van dit voorontwerp door te nemen om tot een objectief oordeel over dit voorontwerp te komen.

Mijn indruk is, dat zowel voor- als tegenstanders niet altijd de moeite genomen hebben het voorontwerp zelf ook te lezen.

Een geheel willekeurig voorbeeld. In „Waarheid en Eenheid” sprak ds Vreugdenhil de vrees uit, dat een predikant, die in gehoorzaamheid aan Gods Woord zal zeggen, dat een broeder of zuster breken moet met homoseksuele of lesbische relaties, vervolgd zal kunnen worden.

Deze vrees is echter ongegrond. In dit voorontwerp blijven de kerken vrij in het spreken. Wel zou men de vraag kunnen stellen of het wel consequent is dat deze uitzondering gemaakt wordt.

Een goede beoordeling van dit voorontwerp is ook niet eenvoudig, omdat zoals mevr. Kraayeveld-Wouters terecht heeft opgemerkt, deze materie nog al ingewikkeld is. Daarom is het te meer te betreuren, dat ook dit voorontwerp op meerdere punten niet erg duidelijk is. Het is, zoals ik ergens las, een zwak en mistig voorontwerp. Het is nauwelijks te lezen zonder raadpleging van vroeger verschenen nota's. Tenslotte is het ook niet vrij van vakjargon.

Dit voorontwerp is bepaald geen juweeltje van wetgeving, nog afgezien van het feit, dat men zich met dit voorontwerp als overheid helemaal vertilt. De minister van Justitie, De Ruyter, heeft geen reden om trots op dit stuk wetgeving te zijn.

Anti-discriminatie

Het voorontwerp begint met de overweging, dat het bereiken van een algemene erkenning van de gelijkwaardigheid van mensen in de samenleving in hoge mate gediend wordt indien ongerechtvaardigd onderscheid tussen personen op grond van geslacht, homofilie of huwelijkse staat wordt tegengegaan. Deze overweging komt niet uit de lucht vallen.

In art. 1 van de ontwerp Grondwet staat te lezen: „Alleen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Dit sluit aan bij art. 4 van het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden: „Het genot van de rechten en vrijheden, welke in dit verdrag zijn vermeld, is verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, huidskleur, afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.”

In het Reformatorisch Dagblad schreef drs J. A. E. Vermaat, dat in het Advies (bedoeld wordt het „Advies over de wettelijke bestrijding van discriminatie wegens homofilie”) ten onrechte wordt gesuggereerd, dat ook de homofie-

le geaardheid hieronder kan worden gebracht. Op voorstel van de Russen, zo merkt hij op, is toegevoegd „of andere status” om op deze wijze discriminatie op grond van klasserechten te voorkomen.

Dat is juist, maar het advies spreekt in dit verband ook slechts van een begin van een uitgroei tot een non-discriminatie-artikel. Daat geeft m.i. de tekst van art. 14 dan ook aanleiding toe.

Daar komt nog bij, dat de uitdrukking in de grondwet „op welke grond dan ook” erin gekomen is, nadat de Kamer had gezegd de opsomming te beperkt te vinden en ook homofilie daaronder gebracht moet worden.

Erkend moet dan ook worden, dat de overweging in het voorontwerp in de lijn ligt van art. 1 van de ontwerp grondwet.

Het lijkt me ook een juiste overweging. De gelijkwaardigheid van alle mensen, geschapen naar het beeld van hun Schepper, zoals de Schrift ons leert, moet tot de conclusie leiden, dat ongerechtvaardigd onderscheid maken op deze gronden onjuist is.

Juist een christen behoort een principieel en actief bestrijder van de discriminatie te zijn. Ik meen, dat op dit punt dit voorontwerp geen blaam treft.

In dit verband wil ik even ingaan op een reactie van drs J. Klatter in „Waarheid en Eenheid” van 5 febr. j.l. Hij citeert daarin Mevr. Kraayeveld, die gezegd heeft, dat centraal moet staan dat gelijkwaardigheid van alle burgers concreet in praktijk moet worden gebracht. Klatter noemt dat een vierkante leugen. Daarvoor haalt hij een preek aan, waarin gewezen werd op de onherhaalbaarheid van iedere mens. Geen twee aan elkaar gelijk.

Klatter verwacht hier kennelijk de begrippen gelijkwaardigheid en gelijkheid. Alle mensen zijn wel gelijkwaardig, maar niet gelijk. Klatter is overigens niet de enige, die deze twee begrippen door elkaar haalt. Ook in het voorontwerp wordt dit verschil niet altijd voldoende in het oog gehouden.

Niet alle mensen moeten voor de wet precies dezelfde rechten hebben.

In de Memorie van Toelichting bij het grondwetsherzieningsontwerp wordt dat duidelijk om-

schreven: „Het recht groepeer, categoriseert, maakt onderscheidingen, trekt scheidslijnen. De wet differentiëert groepsgewijs en schept daarvoor groepsgewijze ongelijkheden. Dit is onvermijdelijk: men denke aan de regelingen voor minderjarigen, de fiscale politiek, de sociale wetgeving, het subsidiebeleid en andere. Waar het op aankomt is dat de ongelijkheden gerechtvaardigd moeten zijn en dat gevallen welke zozeer met elkaar overeenstemmen, dat een ongelijke behandeling niet op zijn plaats is, niet ongelijk worden behandeld.”

Discrimineren, ongerechtvaardigd onderscheid maken op grond van ras, huidskleur of anders zijn is niet geoorloofd. Maar is in een wet vast te leggen wanneer het onderscheid wel of niet gerechtvaardigd is, gezien ook de grote verscheidenheid aan normen en waarden in ons volk?

(wordt vervolgd)

de redactie ontving

Ir. K. Mulder, De natuurwetenschap en het christelijk geloof. „In een beknopt overzicht van de geschiedenis van de geschiedenis van de natuurwetenschappen geeft de auteur eerst aan hoe in het verleden het christelijk geloof invloed heeft gehad op de natuurwetenschappenbeoefening. Vervolgens geeft hij een schets van de methode van kennisverwerving in de natuurwetenschappen”.

Dit boekje is primair bestemd voor de bovenbouw van het v.w.o., h.a.v.o. Ruim 50 blz., f 10,50. Uitgegeven door de Vuurbaak, Groningen.

Piet Prins, Om het hart van Holland, met tekeningen van Jaap Kramer. Beeldverhaal voor jeugd van 10 jaar en ouder. Vervolg op 'Onder de geuzenvlag', f 14,25. De Vuurbaak, Groningen.

Een prachtig vierkleuren-tijdschrift (verschijnt 27 februari a.s.)

DE ANTI-DISCRIMINATIEWET

houdt de gemoederen bezig
Lees er over in Terdege

★ Met ingang van het eerste nummer van dit jaar meer pagina's en tevens uitgebreid met meer rubrieken (o.a. voor de dames).

★ Een tijdschrift, dat u ook voor uw kinderen rustig op tafel kunt laten liggen.

Vraag bovenstaand nummer aan (incl. portokosten slechts f 2,50). „Terdege” is een uitgave van het Reformatorisch Dagblad, Postbus 670, 7300 AR Apeldoorn. Wanneer u zich op ons dagblad abonneert, ontvangt u „Terdege” minimaal vier maal per jaar gratis.

TERDEGE

25 jaar de tawerken

Bon

Ja ook ik wil graag een:

- ☐ proefnummer van „Terdege” voor f 2,50
☐ een abonnement op het R.D. voor f 58,30 per kwartaal

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Postcode: .....

N.B.: Het gewenste hokje zwart maken.

Knip de bon uit en stuur hem op

Rens Woudstra, De pleinen der stad, dichtbundel, 47 blz., f 8,90; uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Sprekende bomen, foto's en gedichten van Loes Mali, 63 blz., f 12,90; Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Dr W. J. Ouweeneel, De schepping in 't geding. Dit boek „beantwoordt vragen op het gebied van de geschiedbeschrijving van de Bijbel, creationistische wetenschapsbeoefening en moderne cultuur”. 156 blz., f 17,50; Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Dr R. H. Bremmer, Er staat geschreven! Er is geschied! Introductie tot het leven en werk van Groen van Prinsterer als getuigend historicus. Ruim 70 blz., f 8,50; uitgegeven door de Willem de Zwijgerstichting, Postbus 642, Apeldoorn.

Dr W. H. Velema, Ethiek in bijbels licht. In de serie Het blijvende woord voor schoolgebruik en persoonlijke vorming, voor studiekringen en gespreksgroepen.

165 pag., f 29,90; uitgegeven door Kok, Kampen.

Dr K. Runia, Heeft preken nog zin? Bijna 100 blz., f 14,90; uitg. J. H. Kok, Kampen.

De mogelijkheid bestaat dat op één of meerdere uitgaven in een bespreking wordt teruggekomen.

kerknieuws

Radio-kerkdienst — Op zondag 21 februari zal D.V. de kerkdienst van de Ned. Geref. Kerk van Nijverdal worden uitgezonden voor de radio; Hilv. 2. Des middags te 5 uur. Voorganger: Ds W- Bax.

Beroepen te Heerenveen Ds A. H. Algra te Sliedrecht.

*Toen zeide Hij
die op de troon gezeten was:
'het is voorbij',
en 'k zag dat er opnieuw een wereld was.
En 'k zag dat wat daar was geleden,
wat daar was geschied,
bevrijd was in een vrede
voor altijd.*

(Gezang 113 : 4)

De Here nam plotseling van ons weg mijn lieve zoon, onze broer, zwager en oom

Marten Bakker

op de leeftijd van 54 jaar.

Haren (Gr.): E. BAKKER-PIKSTRA
Onnen: J. VAN DER ES-BAKKER
W. VAN DER ES
Hengelo (O.): J. BAKKER
T. G. BAKKER-VAN DER ZEE
De Bilt: J. BAKKER
R. BAKKER-HANSMA
Haren (Gr.): P. BAKKER
G. E. BAKKER-VAN DER ZEE
Oosterhout: A. BAKKER
N. H. BAKKER-DE BRUINE
Neven en nichten

13 februari 1982

Drukkerij »Steenbergen«

Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukwerk

Zeist - Telef. 03404-22452

ONTMOETINGS-DAG BARNEVELD

D.V. zaterdag 24 april a.s.

Nadere gegevens
zullen spoedig volgen.

ISRAEL

Israel is meer dan een boeiend vakantieland.
Het is het Land van de Bijbel.
Het gaat dan ook om de diepere betekenis.
Het zoeken naar plaatsen waar het gebeurde,
waar het gezegd werd....

Uw reismogelijkheden dit jaar:

Reis A - Israel, Land van de Bijbel

16/04 - 30/04 Drs. G. van Leyenhorst te Garderen
08/10 - 22/10 reisleader nog niet bekend

Reis B - Israel en de Woestijn

07/05 - 21/05 Ds. C. Trouwborst te Vlaardingen
03/09 - 17/09 Ds. J.A. v.d. Velden te IJsselmuiden

Reis C - Speciale 17-daagse jeugdreis

26/07 - 11/08 Ir. J.v.d. Graaf te Huizen

Reis voor gehandicapten

05/03 - 19/03 Ds. A.v.d. Veer te Zwolle
12/11 - 26/11 Ds. H. Harkema te Brakel

ISRAEL BIJBELREIZEN

Vredeweg 22, 1505 HH Zaandam, tel. 075-123451

U wilt meer weten ?
Vraag het programma.

EB-HOOPNUMMER

HOOP! Het vangelië staat er vol van.

Dit nummer ook. Hoop. In een hopeloze tijd.

- verschijning: een week vóór Pasen
- besteldatum: tot 5 maart a.s.
- extra lage prijzen
- 16 pagina's, vierkleurendruk

Suggesties voor gebruik: huis-aan-huis, in ziekenhuizen e.d.
op scholen, om door te geven.

HOOP! Voor mensen die geen hoop (meer) hebben.

proefexemplaar/bestelling graag aan:

STICHTING ELISABETHBODE

Postbus 100 — 7240 AC Lochem
tel. 05730 - 4551

*Geloof jij de Heere God,
de God van Israël,
Die alleen wonderen doet.
En gelooft jij zijn heerlijke
naam voor eeuwig,
en zijn Heerlijkheid vervullen
de gehele aarde.
Amen, ja amen.*

(uit Psalm 72)

Met grote vreugde en dankbaarheid laten wij u weten dat wij een zoon en broertje van de Heere hebben gekregen.

Marius Alexander Jacobus

Wim en Heleen
Borgdorff-van Putten
David

Emmalaan 11, 3941 DJ Doorn
maandag 15 februari 1982

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN
IN DIT BLAD!

*De heiligen, ons voorgedaan,
hebben hier niets verworven,
maar zijn aan 't einde van hun baan
als vreemdeling gestorven.
Marten geloofde, dat Gods Hand,
Die hem tot hier geleid had,
in 't beter, hemels vaderland
een plaats voor hem bereid had.*
(uit gez. 103)

In Christus ontslapen zijn trouwe
dienstknacht, onze onvergetelijke vriend

Marten Bakker

geb. te Groningen overl. te Lunteren
10-6-'27 13-2-'82

Baarn,
Bep en Eep Arnold en kinderen
Soest,
Ed Arnold
Holl. Rading,
Cathrien en Cees v. Dijk
Soest,
Ali en Hans Hulshof
Baarn,
Henk Kiezenbrink
Leusden C.,
Cobi en Ype Krol
Baarn,
Cor en Jan Maree
Zeist,
Agaath en Ab Muys

*Heer, herinner U de namen
van hen, die gestorven zijn,
en vergeet niet, dat zij kwamen
langs de straten van de pijn,
langs de wegen van het lijden,
door het woud der eenzaamheid,
naar het dag en nacht verbrede
Vaderhuis, hun toebereid.*
(Gezang 273 : 1)

Met verslagenheid delen wij u mede
dat zaterdag 13 februari in Jezus ont-
slapen is onze vriend

Marten Bakker

tot voor kort predikant van de
Nederl. Geref. Kerk te Haarlem.

— Zijn prediking werd gedragen door
het geloof dat God naar ons omziet
en redt — in Christus alleen.

— Zijn werken in de gemeente begon
telkens bij hen die niet in aanzien
stonden bij de wereld.

Vertrouste God hen die in zijn gezin en
familie achter blijven.

Zijn hem dankbare vrienden en
gemeenteleden te Haarlem.

Op 13 februari nam de Heer tot Zich

Marten Bakker

Als predikant stond hij onze gemeente
enkele jaren bij in de Dienst des Woords
en Catechese.

Onze gedachten gaan in het bijzonder
uit naar zijn vrouw en kinderen.

Moge de Heer zich over hen ontfermen
en troosten en doen troosten.

De kerkeraad van de
Ned. Geref. Kerk te Baarn

Wie kan mij helpen aan werk
als

GEZINSVERZORGSTER

het liefst in een moederloos gezin?
Ik ben 23 jaar.

Brieven onder nr. 19-2 bureau van dit blad.

De Kerkeraad van de Ned. Geref. Kerk
te Haarlem geeft met verslagenheid
kennis van het plotseling overlijden op
13 februari 1982 van

Ds M. Bakker

nauwelijks een maand nadat onze we-
gen uiteen gingen.

Wij gedenken in dankbaarheid hoe hij
— in het bijzonder met z'n prediking —
jarenlang zijn Heer en onze gemeente
gediend heeft.

Namens de kerkeraad,
G. J. Bosker, voorzitter
P. P. Antuma, scriba

TE HUUR

van particulier 6 pers. nieuwe
appartementen in het gezellige
Tiroler Axams, een ideaal oord
voor

WINTER en ZOMERVAKANTIE'S

In het gebouw vele extra's zoals:
zwembad, sauna, stube, was- en
droogmachine's.

Bij vroegtijdige reservering, meer-
dere appartementen gelijktijdig te
reserveren.

Aantrekkelijke all-in-prijzen.

Voor informatie: 071-411115 en 01862-
2596.

Zoekt U voor Uw vakanties iets anders?

Evangelische Camping „t Belofde Land"

biedt U
een afwisselend programma
tijdens Paas-, Zomer- en Herfst-
vakantie.

Bovendien beschikken wij over
groepsaccommodatie.
Speciale tarieven in voor- en
naseizoen.

Reserveringen na 3 januari 1982.

Vraag folder.
Bosweg 17, Voorthuizen, tel .03429-2942

ADVERTENTIES MOETEN UITERLIJK DINSDAGMORGEN
OM 10 (TIEN) UUR TER DRUKKERIJ ZIJN !!!

Er is Hoop!

Helpt ú mee die boodschap door te geven?

Binnenkort gaat de
nationale evangelisatie-
actie Project '82 van start.
Het Nederlandse volk wordt
dan opgeroepen zich tot
God te keren.

Onder het thema "Er is
Hoop" wordt deze actie via
radio, tv en gedrukte media
bekendgemaakt. Ook
bereiden zich honderden
plaatselijke kerken en
christelijke groepen voor
om op de actie in te haken.
Helpt u óók mee deze
hoopvolle boodschap in uw
omgeving door te geven?

Evangelisatiepakketten

Als u een evangelisatiepakket
bestelt, kunt u zó aan 't werk. Een
pakket bevat o.a. een proefnummer
van het evangeliserend magazine,
10 lees- en studieboekjes over hoop,
5 posters, 10 stickers, 3 boekjes "De
weg terug", het boekje "Evangelisatie-
ideeën", informatie over Project '82,
een cassette met aanmoediging en
instructie... kosten: f 40,- per pakket.

Diaklankbeelden

U kunt in uw groep, vereniging,
school e.d. een diaklankbeeld over
Hoop vertonen. Duur ± 15 minuten.

Huurprijs f 30,- per dag. Koopprijs
f 250,- per serie.

Instructie

Met behulp van video-
en geluidscassettes kunt u
zich extra voorbereiden.
Zowel wat het 'beleven' als
het 'doorgeven' van het
Evangelie betreft. Duur
instructie ± 3 uur.
Koopprijs video-instructie
f 150,- (systemen VSH,
Betamex, Philips VCR
1500, VCR 2000).

Koopprijs
geluidscassettes f 35,- Werkboekjes
voor deelnemers f 5,- per stuk.

Antwoordbon

- Ja, ik doe graag mee!
- ☐ stuur mij _____ evangelisatie-pakketten
  - ☐ ik koop een diaklankbeeld over de actie
  - ☐ ik huur een diaklankbeeld op
_____ (datum invullen)
  - ☐ ik koop de video-instructie, systeem _____
  - ☐ ik koop de instructie op geluidscassette
  - ☐ ik bestel _____ bijbehorende werkboeken

Naam: _____
Adres: _____
Postcode/Plaats: _____
Telefoon: _____

Bon in envelop met postzegel zenden aan:
Project '82, Postbus 272, 3940 AG Doorn
Telefoon (03430) 5841
(Wacht met betalen totdat u een rekening ontvangt)

Postbus 272, 3940 AG Doorn, Banknr. 63.91.91.924
Banque de Paris et des Pays-Bas. Postgiro 7782.

